

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Львівська політехніка»

БОЙКО ВАСИЛЬ ВАСИЛЬОВИЧ

УДК [346.12 + 351 / 761] “ - 0/ 20” (043: 3)

**ДЕРЖАВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ВИРОБНИЦТВА, ЗБУТУ І СПОЖИВАННЯ АЛКОГОЛЮ:
ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ**

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2015

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі теорії та історії держави і права Львівського державного університету внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України

Науковий керівник – кандидат історичних наук, доцент
Лепісевич Петро Миронович,
Львівський державний університет
внутрішніх справ, доцент кафедри
теорії та історії держави і права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Макарчук Володимир Степанович,
Навчально-науковий інститут права
та психології Національного університету
«Львівська політехніка»,
завідувач кафедри історії держави і права

кандидат юридичних наук
Торончук Іван Желувич,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
доцент кафедри теорії та історії держави і права

Захист відбудеться «30» листопада 2015 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.052.19 у Національному університеті «Львівська політехніка» (79008, м. Львів, вул. Князя Романа, 1–3, аудиторія 301 XIX навчального корпусу)

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. Професорська, 1)

Автореферат розісланий « 27 » жовтня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. П. Бортник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Людство ознайомилося з алкоголем ще на державних етапах розвитку. Сьогодні, за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, алкоголь є причиною майже 4% усіх смертей у світі. Від зловживання спиртним гине більше людей, ніж від СНІДу, туберкульозу та війн. Найбільший вплив на ранню смертність від зловживання алкоголем простежується в країнах пострадянського простору, де кожний п'ятий помирає через причини, тією чи іншою мірою пов'язані з пияцтвом. З іншого боку, грошові надходження від алкогольної продукції – це «живі» гроші, які дозволяють ефективно наповнювати загальнодержавні та місцеві бюджети. Зокрема, одним із реанімаційних заходів наповнення державного бюджету України наприкінці 2014 року стало збільшення акцизних зборів на алкогольну продукцію. Водночас, збільшення акцизу на міцні алкогольні напої в Україні підвищує вірогідність появи тіньового ринку збуту відповідної продукції. Проблеми, зумовлені існуванням спиртних напоїв, а саме – фіскальна, виробнича, санітарно-гігієнічна і соціальна, не лише не зникають, а зростають і ускладнюються. Саме тому сьогодні будь-яка держава світу не може стояти осторонь питань регулювання виробництва, збуту та індивідуального споживання алкогольних напоїв.

Водночас, усі можливі моделі державного втручання вимагали належного правового регулювання та правозастосування, продуманої державної політики. Теоретичні та практичні помилки у її здійсненні призводили до тяжких наслідків – скорочення тривалості життя громадян, високої смертності осіб працездатного віку, декласифікації трудового потенціалу нації, знищення її генофонду внаслідок алкоголізації широких суспільних груп, зростання соціальної напруженості тощо.

З огляду на це вивчення та узагальнення світового досвіду державно-правового регулювання виробництва, збуту і споживання алкоголю становить не лише суто академічний, але й помітний практичний інтерес. Необхідно зважати не лише на здобутки у справі вирішення питання (наприклад, у Скандинавських країнах), але й враховувати негативні результати (наслідки так званих «сухих законів» у США 20–30-х рр. минулого століття, колишнього СРСР часів горбачовської «перебудови» тощо).

Теоретична основа дисертації формувалася з огляду на положення концептуального характеру в галузях «чистої» історії, теорії та історії фінансового, кримінального та адміністративного права, викладених у працях відомих зарубіжних і українських дослідників: В. Б. Аксьонова, В. А. Вейніка, О. А. Гавриленка, А. І. Голосенка, М. А. Григор'євої, М. В. Никифорка, Г. Г. Заїграєва, О. Івановської, А. Г. Кірюценка, Ф. Н. Петрової, Т. П. Коржихіної, К. Курилишина, І. В. Курукіна, Ю. В. Латиша, А. Мак Кі, В. С. Марчучка, Л. М. Овруцького, В. М. Навроцького, А. В. Немцова, А. В. Ніко-

ласва, В. Д. Ніколаєва, В. П. Пашина, В. В. Похльобкіна, І. Г. Прижова, С. Романова, А. І. Рибаківа, І. А. Сікорського, Н. С. Таганцева, В. Тремла, С. Шевардіна, С. Андерсона, Д. Крисчена, П. Герлиги, К. Рейда, Т. Рейнана та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації безпосередньо пов'язана з правовими аспектами науково-дослідних напрямів «Проблеми реформування правової системи України» (державний реєстраційний номер 0109U007853) і «Філософсько-правові та теоретико-історичні проблеми державотворення та правотворення в Україні» (державний реєстраційний номер 0109U007855) Львівського державного університету внутрішніх справ.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у тому, щоб на основі системного аналізу правових документів, архівних джерел, наукової історико-правової, політологічної та історичної літератури розглянути та узагальнити світовий досвід правового регулювання низки питань, пов'язаних із виробництвом, збутом та індивідуальним споживанням алкогольних напоїв.

Для досягнення обраної мети сформульовано такі *завдання*:

- визначити ступінь наукового опрацювання проблеми, сформулювати теоретичну основу й окреслити джерельну базу дослідження, а також здійснити оцінку наукової достовірності різних груп джерел;

- установити основні цілі та завдання державного втручання у питання виробництва, збуту та індивідуального споживання алкогольної продукції;

- виявити основні моделі державного втручання, дослідити притаманні їм форми і методи, а також установити загальні закономірності та зв'язки між типами держави і права та алкогольною політикою, притаманною тим чи іншим державно-правовим формаціям;

- з'ясувати принципову можливість (чи, навпаки, неможливість) створення оптимальної моделі державно-правового регулювання суспільних відносин, що виникають у сфері виробництва, збуту та індивідуального споживання алкоголю;

- виявити та проаналізувати історичний досвід правового регулювання виробництва, збуту та споживання алкоголю від найбільш ранніх форм держави і права до сьогодення;

- узагальнити цей історичний та міжнародний досвід, сформулювати практичні рекомендації для вітчизняного законодавця.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у сфері державно-правового регулювання виробництва, збуту та безпосереднього споживання алкоголю.

Предмет дослідження – державно-правове регулювання виробництва, збуту та споживання алкоголю в історико-правовій ретроспективі.

Територіальні межі дослідження не встановлювалися. Вивчено позитивний та негативний історичний досвід державних утворень, що в різні

історичні епохи існували на усіх континентах світу, окрім Австралії та Антарктиди. Порівняно більша увага приділялася тим зарубіжним державам, до складу яких упродовж IX – кін. XX ст. входили українські землі.

Хронологічні межі дослідження встановлені від II тис. до н. е. (виникнення перших держав у Межиріччі, Стародавніх Єгипті, Індії, Китаї) до початку XXI століття, тобто наших днів.

Методи дослідження. Методологія дослідження зумовлена масштабістю поставлених завдань з огляду на практично необмежені хронологічні та територіальні рамки наукового пошуку.

Дисертант застосував загально-філософські, загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, які у сукупності забезпечують об'єктивний аналіз досліджуваного предмета. Відтак методологія дисертаційної роботи множинна, плюралістична.

Діалектичний метод дозволив розглянути досліджувану проблему у динаміці її розвитку.

З використаних загальнонаукових методів виокремлено структурний, функціональний, сходження від абстрактного до конкретного та ін. Так, наприклад, метод сходження від абстрактного до конкретного застосовано під час розгляду питання про загальнотеоретичне обґрунтування горбачовської антиалкогольної компанії 1985–1989 рр. та її конкретну практику на місцях (підрозділ 4.2).

Широко застосовувалися спеціальні методи, зокрема конкретно-історичний (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1 й ін.) та структурно-функціональний. Також використано методи теоретичного моделювання (підрозділи 3.1, 4.3), побудови гіпотез (підрозділ 4.1), інтерпретації правових ідей та нормативно-правових актів (підрозділи 2.1, 3.2 та ін.) тощо. Герменевтичний метод дав змогу дисертантові тлумачити не юридичні абстракції, а конкретне, матеріально-позитивне, значуще для тієї чи іншої ситуації історичне право.

У вивченні проблем, що увійшли до кола дисертаційної роботи, активно застосовувався метод порівняльно-правового аналізу, зокрема під час зіставлення американської та радянської практики сухих законів початку XX ст. (підрозділи 3.2 та 4.2), мусульманських і християнських (європейських) підходів до найважливіших питань регулювання виробництва, збуту і споживання алкоголю тощо (підрозділи 2.3.2 та 4.3).

Емпіричною основою дисертаційної роботи є джерельна база, яку дисертант умовно поділив на такі групи: опубліковані джерела (літописи; тексти нормативно-правових актів, виступи політичних керівників тощо); монографії та наукові статті, надруковані впродовж XIX – XXI ст.; вітчизняна та зарубіжна періодична преса XX – XXI ст.; довідкова література правового, історичного, технічного, медичного та ін. характеру; вітчизняні та зарубіжні електронні ресурси (без зазначення авторства).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що вперше у вітчизняній історико-правовій науці системно і всебічно здійснено комплексний історико- та порівняльно-правовий аналіз широкого кола законодавчих актів у сфері регулювання питань, пов'язаних із виробництвом, збутом та індивідуальним споживанням алкогольних напоїв, розглянуто конкретні коротко- та довгострокові наслідки тієї чи іншої політики державного втручання у вказану сферу, узагальнено успішний та негативний досвід окремих держав світу. Зокрема:

уперше:

- встановлено у внутрішньому взаємозв'язку комплексну сукупність цілей і завдань політики держави (незалежно від суспільно-економічної форми, географічного регіону, культурних і релігійних особливостей тощо) у галузі алкогольного законодавства та його практичного правозастосування;

- сформульовано положення про неможливість абстрактної (поза історичним і національним контекстом) оптимальності в здійсненні алкогольної політики держави та/чи створення універсального, придатного для усіх часів і народів, алкогольного законодавства;

- простежено взаємозв'язок між формою державного устрою і алкогольним законодавством тієї чи іншої держави світу;

- запропоновано концепцію примату матеріальних передумов над ідеологічними для визначення ступеня готовності суспільства для здійснення тих чи інших реформ у сфері алкогольного законодавства;

- на прикладі Скандинавських країн сформульовано положення про принципову можливість зміни суспільних преференцій в питаннях споживання алкоголю за умови налагодження продуктивної взаємодії державних правотворчих і правоохоронних інституцій та суспільної ініціативи;

- визначено та окреслено особливості чотирьох основних моделей державного регулювання питань виробництва, збуту та споживання алкоголю: невтручання з елементами заохочення; регульований ринок; державна монополія на виробництво та/або збут алкогольної продукції; сухий закон (більшого чи меншого ступеня жорсткості);

- на основі світового історичного та історико-правового досвіду окреслено переваги і недоліки кожної з цих можливих моделей;

- обгрунтовано доцільність добровільної відмови законодавця та правоохоронних інституцій від радикальних засобів під час вирішення довготривалих завдань у сфері (анти)алкогольної політики держави;

удосконалено:

- популярну в історико-правовій та політологічній науці концепцію (теорію) конвергенції;

- концепцію права станово-кастового суспільства як «права-привілею», зокрема в сфері виробництва та споживання алкогольної продукції (пропінація, оподаткування різних суспільних верств);

– положення про переваги регульованого ринку над іншими формами ведення господарської діяльності;

набули подальшого розвитку:

– положення про примат соціально-економічних передумов здійснення реформаторської діяльності над волонтаристськими бажаннями і прагненнями державних властей і політичних партій;

– положення про ненауковість расистських концепцій вищості (чи дефективності) одних націй порівняно з іншими, зокрема у тому, що сто-сується національних особливостей споживання алкоголю.

Практичне значення отриманих результатів пов'язано з актуальністю наукової теми. Результати дисертаційної роботи можуть застосовуватися:

– у науково-дослідній сфері – для подальшого вивчення загально-теоретичних і практичних аспектів державного регулювання виробництва, збуту та споживання алкогольної продукції;

– у правотворчій діяльності – для підготовки нормативних актів, що регулюють податкове, кримінальне та кримінально-процесуальне, адміністративне право держави. Використання результатів дослідження дасть імпульс для удосконалення вітчизняного законодавства у сфері регулювання ринку алкогольної продукції та її культурного (помірного) споживання населенням;

– у правозастосовній діяльності – у роботі Кабінету Міністрів України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної фіскальної служби України, міністерств і відомств України з метою запобігання типовим помилкам за реалізації ухвалених вищою державною владою політичних рішень;

– у навчальному процесі – під час підготовки наукової та навчальної літератури з історії права, історії держави і права України, а також написання наукових праць із загальної історії України, політології, релігієзнавства та ін. Доцільне застосування основних положень і висновків дисертації у процесі викладання курсу адміністративного права, господарського права, податкового права, історії держави і права зарубіжних країн, історії держави і права України, а також спецкурсів у навчальних закладах із підготовки спеціалістів у галузі юриспруденції, зокрема відомчих навчальних закладах Міністерства внутрішніх справ України. Матеріали дисертаційної роботи впроваджені в навчальний процес Львівського державного університету внутрішніх справ (*Акт впровадження від 20 січня 2014 року*).

Особистий внесок здобувача. Положення, що виносяться на захист, сформульовані дисертантом особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації апробовано на міжнародних і загальноукраїнських конферен-

ція: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми державотворення та правотворення в Україні» (м. Львів, 17 лютого 2012 року); Міжнародній науковій конференції «Компаративістські читання» (м. Львів, 27–29 квітня 2012 року); XXVIII міжнародній історико-правовій конференції (м. Євпаторія, 21–23 вересня 2013 року); Звітній науковій конференції ад'юнктів, аспірантів і здобувачів «Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні» (м. Львів, 27 вересня 2013 року); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Філософські, теоретичні та методологічні проблеми юридичної науки в умовах євроінтеграції України» (м. Львів, 25 квітня 2014 року).

Публікації. Основні положення дисертації викладені в 5 статтях, з яких 4 – у фахових виданнях України, 1 стаття – у зарубіжному науковому виданні, та у 5 тезах доповідей, виголошених на науково-практичних заходах.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, чотирьох розділів, що охоплюють чотирнадцять підрозділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації становить 227 сторінок, з них основний текст – 190 сторінок, 5 сторінок – додатки, 32 сторінки – список використаних джерел (294 найменування).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** містяться положення, у яких розкрито актуальність обраної теми; визначається об'єкт, предмет, мета і завдання дослідження; обґрунтовується методологія дисертаційної роботи; формулюється наукова новизна, пропонується практичне застосування основних положень та одержаних висновків; вказані форми апробації результатів дослідження.

Розділ 1 «Стан наукового опрацювання та джерельна база дослідження» складається з трьох підрозділів і присвячений класифікації джерел дослідження, оцінці достовірності цих джерел; проведено історіографію дослідження, а також визначено концептуальні методологічні підходи до дослідження державно-правового регулювання виробництва, збуту і споживання алкоголю в історико-правовому аспекті.

У *підрозділі 1.1 «Класифікація джерел дослідження та оцінка їхньої достовірності»* окреслено основні групи джерел, використані в дисертації: лінгвістичні, архівні (оригінальні документи з архівів), публікації документів, наукові праці монографічного характеру, поточна преса, мемуари, електронні джерела (інтернет-ресурси). Найбільшою довіри заслуговують архівні джерела, найменшою – електронні ресурси без зазначення авторства.

Констатується той факт, що на перший погляд, найбільш достовірними повинні вважатися матеріали статистики. В процесі дослідження використані вітчизняні та зарубіжні (польські міжвоєнні) статистичні матеріали.

Вказується, що наукові здобутки інших науковців (монографії, статті, матеріали конференцій тощо) є важливою групою джерел, яка вимагає здорового скептицизму при їх використанні та оцінці.

У підрозділі 1.2 «Історіографія проблеми» здійснено огляд наукової літератури з теми дослідження, здійснена спроба її класифікації за політичними й релігійними ознаками та часовими характеристиками (хронологією появи).

Вказується, що молода українська наука на рубежі 80–90-х рр. ХХ століття розпочала творення національної ідеології. Чимало сюжетів присвячувалося нібито вродженій тверезості українського народу, особливо його галичанського сегменту. На жаль, на монографічному рівні питання державно-правового регулювання виробництва, збуту та споживання алкоголю в Україні на сьогодні залишається не розглянутим не лише істориками права, але й представниками інших суспільних дисциплін: історії України, політології, історії економіки тощо.

З використаної зарубіжної наукової літератури, передусім польської, найважливіша інформація міститься в працях науковців міжвоєнної доби, які аналізували фіскальну діяльність властей Другої Речі Посполитої в сфері виробництва та збуту пивної, винної та лікєро-горілчаної продукції.

В англомовній науковій літературі великого поширення набув міф про нібито споконвічне пияцтво східних слов'ян, розпочинаючи від княжих часів.

У підрозділі 1.3 «Методологія дисертаційної роботи» окреслено методи наукового дослідження, сформульовано авторські концептуальні підходи. Вказано, що сучасна наука порівняльного правознавства традиційно оперує кількома основними підходами: цивілізаційним, формаційним та значно рідше – персональним або персоналізаційним.

Розділ 2 «Регулювання виробництва, збуту та споживання алкогольної продукції у станovo-кастових суспільствах» складається трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Країни азійського способу виробництва» розглянуто історико-правовий довід державних утворень Межиріччя, Стародавніх Єгипту, Індії, Китаю тощо. Відмічено зв'язок релігійних та ідеологічних факторів з державною політикою регулювання алкогольного ринку. Зазначається, що в Стародавньому Єгипті державні чиновники бачили матеріальну вигоду не лише від збуту алкоголю, але й шкідливість споживання для людей розумової праці. Наприклад, у Стародавньому Китаї пияцтво розглядалося як злочин, що тягнув смертну кару. А Стародавня Індія була чи не єдиною державою, де спеціальний інтерес правителів і властей до спиртних напоїв не фіксується. Держава з розумінням ставилася до вживання алкогольних напоїв простолюдом, але жорстоко карала за це членів касты брахманів.

У підрозділі 2.2 «Класичний рабовласницький лад», який складається з двох підпунктів, розглянуто найбільш яскраві феномени алкогольної політики грецьких полісів та Римської імперії. Стверджується, що греко-римська цивілізація усіяло підтримувала й заохочувала виноробну галузь, оскільки це сприяло господарському освоєнню ново колонізованих територій та торгівлі з варварами, які на той час власного виноробства не мали.

У підпункті 2.2.1 «Стародавня Греція та грецькі міста-колонії Причорномор'я» зазначається, що грецька антична цивілізація, як відомо, була тісно пов'язана з виноробством. Навіть раби, не мовлячи про вільних, замість води споживали розбавлене навіпіл вино (така суміш найкраще втамовує спрагу).

Водночас, вказується, що в анналах античної історії часом простежується намагання тиранів обмежити споживання спиртних напоїв (вина) підданими. Можливо, таке втручання пояснюється побоюваннями щодо ослаблення самоконтролю громадян, а відтак виникнення у них протестних настроїв.

Натомість, наголошується, що у демократичних Афінах засуджувалося лише «кваліфіковане» пияцтво. За свідченням Діогена Лаертського, легендарний архонт Солон (VI ст. до н. е.) постановив: «якщо застануть п'яним архонта, покарання – смерть».

У підпункті 2.2.2 «Стародавній Рим та його провінції» вказано, що вино (й не лише грубий напій, а й витончені вина) було відоме римлянам ледь не від початку їхньої політичної історії. У Римі покровителем виноградарства виступав головний бог місцевого пантеону Юпітер. Державні свята, пов'язані з виноробством, т. зв. виналії, відбувалися двічі на рік – 23 квітня та 19 серпня.

У підрозділі 2.3 «Феодальна держави і право», який складається з трьох підпунктів розглянуто різноманітні аспекти впливів феодального т.зв. права-привілею на алкогольне законодавство.

У підпункті 2.3.1 «Країни Європейського континенту» встановлено, що ранньофеодальні держави порівняно поблажливо ставилися до виробництва всіх видів алкоголю та торгівлі ним. Надані в цей час податкові та інші привілеї монахам, утримувачам корчем, виноторговцям мали на меті господарське освоєння малозаселених територій.

У підпункті 2.3.2 «Середньовічний мусульманський Схід» з'ясовано, що середньовічні мусульманські державні утворення здебільшого дотримувалися антиалкогольних приписів Корану. Політика властей середньовічних ісламських держав була такою: «Заборонити» вино – означало відмовитися від традиційної статті експорту та скоротити надходження у державну казну. Водночас, встановити державну монополію на його виробництво чи торгівлю бачилося неприйнятним із релігійно-моральних міркувань.

У підпункті 2.3.3. «Алкогольна політика європейських держав у колоніях: завдання, принципи та конкретна практика її проведення» зроблено висновок, що алкоголь став допоміжним засобом колонізації нібито відсталих народів – від європейських (ірландці, українці) до американських (індіанці) та азіатських (Схід і Північ Російської імперії). Ця політика тривала аж до поч. ХХ ст., після чого була замінена на діаметрально-протилежну – законодавчої заборони «споювання» народів, які перебувають на нижчих щаблях суспільного розвитку.

Розділ 3 «Пошуки «золотої середини» у демократичних країнах Нового та Новітнього часу» присвячений історичному досвіду регулювання сфери виробництва та обігу алкоголю, починаючи від буржуазної Англійської революції 1649 – 1649 рр.; він складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Становлення буржуазного ладу. Перехідні та буржуазно-демократичні уряди в пошуках оптимального законодавства» розглянуто історичний досвід Англійської Республіки (1649 – 1658 рр.), Франції доби Великої буржуазної революції кін. ХVІІІ – поч. ХІХ ст. тощо в сфері алкогольного законодавства. Вказано, що інтерес держави до сфери виробництва, збуту та споживання алкоголю диктувався не лише потребами наповнення державної казни за рахунок акцизних зборів, а й міркуваннями буржуазної моралі, яка у цю історичну епоху відчувала сильні релігійні впливи.

У підрозділі 3.2 «Неефективність сухих законів і примату карально-репресивної політики в умовах демократії» показано здобутки і упущення буржуазно-демократичних урядів США, Канади, Ісландії та ін., які протягом кін. ХІХ – першої пол. ХХ намагалися запровадити сухі закони. Зроблено висновок про тимчасовість отриманого ефекту та неефективність такого роду намагань в розрахунку на історичну перспективу. Вказано, що побічним наслідком запровадження сухих законів часто виступає ріст професійної та організованої злочинності, яка намагається паразитувати у сфері нелегального обігу алкоголю.

У підрозділі 3.3 «Державні монополії. Скандинавська альтернатива регульованому ринку» розглянуто історичний досвід Фінляндії, Швеції та ін. Скандинавських держав, які протягом відносно нетривалого часу (кількох десятиріч) шляхом державно-правого регулювання зуміли переламати звичні їхнім суспільствам алкогольні «традиції» та вийти на відносно прийнятний рівень середньостатистичного споживання алкоголю. Вказано причини певного пом'якшення алкогольного законодавства цих держав у останній чверті ХХ – на поч. ХХІ ст. ст.

У підрозділі 3.4 «Боротьба з пияцтвом. Законодавчі засоби запобігання росту немотивованої злочинності, вчиненої у стані сп'яніння» про-

аналізовано кримінальне та адміністративне законодавство сучасних буржуазно-демократичних держав, передусім європейських, як найбільш географічно та ментально близьких для України. Проаналізовано заходи спрямовані на те, щоб мінімізувати негативні наслідки контрафактного виробництва алкогольної продукції та її протизаконного збуту (неповнолітнім особам, у заборонений час тощо), їх ефективність та можливість запозичення вітчизняним законодавцем.

Розділ 4 «Алкогольне законодавство тоталітарних та ідеологічно акцентованих режимів» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 4.1 «*Фашистські диктатури*» розглянуто історичний досвід фашистської Італії та нацистської Німеччини. Не знайшла фактологічного підтвердження звична для радянської та пострадянської пропаганди теза про нібито зумисне споживання «неповноцінних» народів фашистськими культуртрегерами. Натомість фашистська та нацистська диктатури виявляли певну турботу про моральний стан власної нації та її генетичний потенціал – стерилізували алкоголіків (нацистська Німеччина), заохочували здоровий спосіб життя (це було пов'язане з підготовкою поповнення збройних сил) тощо. При цьому сфера виробництва та збуту алкоголю жорстко не контролювалася, були задіяні інші важелі впливу.

У підрозділі 4.2 «*Радянський Союз і його соціалістичні сателіти. Алкогольна політика та антиалкогольне законодавство на пострадянському просторі*» проаналізовано зміни в законодавчій (анти) алкогольній теорії та практиці Кремля протягом 1917 – 1991 рр., а також радянські впливи на держави т.зв. соціалістичного табору. Проаналізовано фактори, що зумовили відмову кремлівського керівництва від сухого закону у сер. 1920-х рр.; централізоване безоплатне постачання радянських фронтів підрозділів горілкою та спиртом у 1939 – 1945 рр., відносно ліберальну алкогольну політику Радянської держави часів брежнєвського «застою» та її радикалізацію в роки горбачовської «перебудови». Акцентовано увагу на волонтаристських аспектах кампанії за тверезість 1985 – 1989 рр., її прорахунках та їхніх наслідках для економіки Союзу РСР і радянської політичної системи.

У підрозділі 4.3 «*Сучасний мусульманський світ*» розглянуто різноманітні підходи до питань регулювання ринку виробництва і збуту алкогольної продукції в практиці ісламських країн – від поблажливості т.зв. світських режимів (Туреччина, меншою мірою – Єгипет та ін.) до ортодоксальних моделей ісламської держави і права (Іран, Саудівська Аравія тощо). В залежності від місцевих реалій, передусім впливів ісламського духовенства та радикальних ісламістських течій та рухів, власті мусульманських держав встановлюють свого роду баланс між фінансовою привабливістю експлуатації сфери виробництва та обігу алкоголю, з одного боку, та (не)припустимістю порушення заборони споживання «соку лози» в ісламській доктрині, з іншого.

ВИСНОВКИ

У дослідженні здійснено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання, що виявляється у комплексному аналізі проблем законодавчого регулювання та практики правореалізації державної політики в сфері регулювання виробництва, збуту та споживання алкогольної продукції. Основні результати дослідження, найбільш значимі його положення та пропозиції з удосконалення державно-правового регулювання сфери виробництва та обороту алкоголю, які сприятимуть моральному та фізичному оздоровленню суспільства й справі підтримання правопорядку та громадської безпеки в Україні, зводяться до таких висновків:

1. Джерела з тематики дисертаційної роботи доволі об'ємні й можуть бути поділені на такі групи: археологічні джерела; архівні матеріали (опубліковані та неопубліковані); поточна преса; наукові публікації юридичного, політологічного, економічного, релігієзнавчого та ін. характеру; довідкові видання; електронні ресурси популярного та/чи просвітницького характеру (зазвичай без зазначення авторства). Оцінка наукової достовірності джерела не може здійснюватися за суто формальною ознакою належності до тієї чи іншої групи, оскільки обов'язково мають бути враховані конкретно-історичні обставини його появи та суб'єктивні уподобання авторів (узагальнювачів матеріалів археологічних розкопок, укладачів документальних збірників, науковців, публіцистів, журналістів-хронікерів тощо).

2. Алкогольне законодавство будь-якої країни світу та її правозастосовна практика мають на меті вирішення комплексного завдання: наповнення державного бюджету (доходами від виробництва та гуртової й роздрібною торгівлі алкоголем); дотримання режиму законності й правопорядку в суспільстві (загрозою чому виступає надмірне споживання алкоголю окремими індивідами та суспільними групами), належного рівня трудової дисципліни, запобігання суспільному невдоволенню та стихійним бунтам; захист фізичного та психічного здоров'я громадян (останнє тісно пов'язане зі станом громадської моралі). Відрізняються, причому у доволі широкому діапазоні, лише конкретні прийоми і методи державної алкогольної політики. Навіть тотальний сухий закон, прийнятий у тій чи іншій державі світу, не виключає намагань поповнювати бюджет через алкогольне джерело надходжень, зокрема через штрафи та майнові стягнення з порушників антиалкогольного законодавства.

3. Загалом виявлено чотири основні моделі державного регулювання справи виробництва, збуту і споживання алкоголю: 1. Невтручання держави, часто з тими чи іншими елементами заохочення виробника алкогольної продукції; 2. Державне регулювання ринку виробництва і збуту алкоголю; 3. Державна монополія виробництва та/або збуту алкогольної продукції; 4. Сухий закон (у більш чи менш жорсткій формі). Вибір та

практичне застосування цих моделей значною мірою залежить від викликів, з якими зіштовхується конкретне історичне державне утворення у своєму розвитку.

Так, модель 1 – невтручання держави з елементами заохочення виробника алкогольної продукції – характерна для суспільств, які освоюють (колонізують) незаселені (грецька колонізація північного Причорномор'я, польська та російська колонізація татарського пограниччя у XV–XVIII ст.) або слабо заселені (Північна Америка) території; намагаються створити інфраструктуру внутрішньої торгівлі (Європа на поч. Середніх віків) або вирішують інші особливі завдання. Для прикладу, відміна горілчаної монополії в пострадянській Росії (1992–1993 рр.) мала на меті зниження суспільної небезпеки комуністичного реваншу. В умовах зовнішньої та внутрішньої політичної стабільності держава намагається втручатися в ринок виробництва та збуту алкогольної продукції, тобто – переходить до моделей 2, 3, 4.

Політика регульованого державою ринку (модель 2) характерна переважно для ліберальних буржуазно-демократичних режимів. Вона дозволяє ефективно наповнювати бюджет і забезпечувати широкий ціновий та якісний асортимент алкогольної продукції. Її недоліками є порівняно високий ступінь споживання алкоголю в перерахунку на душу населення, певні труднощі в підтриманні морального здоров'я громадян, а також валютні втрати від імпорту алкогольної продукції. Саме з цих міркувань соціалістичні держави, передусім СРСР, завжди з обережністю ставилися до моделі регульованого ринку.

Державна монополія виробництва та/або збуту алкогольної продукції (модель 3) найбільш характерна для держав т.зв. соціалістичного табору (в минулому) та країн Скандинавії (від сер. XX ст.). Вона дозволяє розумно (але не максимально) наповнювати бюджет, а також із допомогою фінансових важелів регулювати рівень споживання спиртних напоїв різними соціальними групами населення. Натомість вимагає високого ступеня кваліфікації контролюючих органів, наполегливої боротьби з корупцією та іншими зловживаннями у цій сфері.

Сухі закони різного ступеня жорсткості (модель 4) характерні для тоталітарних та ідеологічно акцентованих суспільств. Незважаючи на численні недоліки цієї моделі державно-правового регулювання сфери виробництва та обігу алкоголю, як-от низький рівень надходжень до державного бюджету; небезпека масових отруєнь сурогатами; поширення наркоманії та ін., вона поширена в багатьох країнах світу, найперше мусульманського.

У разі уведення сухого закону (абсолютного чи у пом'якшених його формах) законодавець мусить особливо потурбуватися, щоб його тягар рівномірно розподілявся між усіма соціальними групами. Якщо привілейовані

класи і прошарки не відчувають суттєвого дискомфорту від уведення обмежень, а низи, навпаки, несуть на собі основний тягар, це породжує значуще соціальне невдоволення, яке за збігу певних обставин може обернутися на революційний вибух. Приміром, обидві російські революції 1917 р. (Лютнева та Жовтнева), окрім низки інших соціальних причин, значною мірою зумовлювалися непродуманою антиалкогольною політикою властей.

4. Говорити про універсальну, придатну для усіх часів і народів, модель державно-правового регулювання питань виробництва, збуту і споживання алкоголю неможливо у принципі.

По-перше, кожна нація і народ (у мультинаціональній державі) мають свої традиції, релігійні переконання, національні особливості тощо, не зважати на які державна влада не може. Так, однією з основних помилок горбачовської антиалкогольної кампанії стало намагання застосовувати одні й ті ж правові важелі для різних регіонів багатонаціонального СРСР. Те, що було, можливо, виправданим для Російської Федерації, виявлялося абсолютно непридатним для республік Прибалтики чи Закавказзя.

По-друге, навіть одна нація чи народ упродовж десятиліть і століть своєї історії вирішують різні історичні завдання, що вимагає гнучкої державної політики, зокрема у питаннях, пов'язаних із виробництвом і збутом алкогольної продукції. Нестандартні ситуації подекуди вимагають нестандартного правового регулювання, як-от уведення *наркомівських ста грамів* у діючих частинах Червоної армії під час Фінської кампанії та Другої світової війни (при тому, що модерні армії в мирний час підтримують режим суворої абстиненції, за якого дисциплінарно карається будь-яке вживання алкоголю особовим складом).

5. Перший в історії інтерес держави до алкоголю мав, як видається, заборонний характер. Так, у Стародавньому Китаї епохи Чжоу (1122–403 рр. до н. е.) пияцтво розглядалося як злочин, що карався смертю. Ще раніше, у вавилонській державі Хаммурапі (1792–1750 рр. до н. е.), утримувачам шинків заборонялося давати спиртне в борг під високий натуральний (зерном) відсоток. Проте й зацікавленість фіскальними надходженнями з ринку виробництва та збуту алкоголю виявляється доволі рано й практично повсюдно, за винятком Стародавньої Індії.

Спроби встановлення державної монополії на виробництво і збут алкогольних напоїв фіксуємо в державах т.зв. азіатського способу виробництва (Китай в епоху династії Хань (206 р. до н. е. – 230 р. н. е.) – на вино) та перехідного періоду від азіатського способу виробництва до роботодавницького ладу (Єгипет за Птолемеїв (IV–I ст. до н. е.) – на пиво). Ці, перші в історії, спроби отримання державою надприбутку з виготовлення та/чи збуту алкоголю спричинили численні зловживання чиновників, корупцію та, як наслідок, невдоволення народних мас. Відтак економічний ефект

від уведення державної монополії нівелювався витратами на жорсткий контроль за виробництвом і збутом, а також опором, який населення виявляло до влади.

У державах класичного рабовласницького ладу, репрезентованих греко-римською цивілізацією, виноробство було привілейованою галуззю, особливо в колоніях, зокрема Північному Причорномор'ї (територія сучасної України).

Це пояснювалося характером цього заняття. На відміну від вирощування злакових, лоза розпочинала давати достатній врожай на 6–7 році культивування, а максимальна плодючість досягалася ще пізніше. Відтак винороби були більш прив'язані до певної території, що сприяло її колонізації та ефективному освоєнню в огляді на історичну перспективу. Державний інтерес зводився до фіскальних зборів із виноторгівлі, які теж були дещо менші (або, щонайбільше, рівні) з податками на торгівлю зерном, рибою, гончарними та металевими виробами.

Спроб уведення державної монополії на виробництво чи торгівлю спиртними напоями в державах класичного рабовласницького ладу не зафіксовано. Натомість законодавець з увагою ставився до питань запобігання та покарання правопорушень, пов'язаних із несанкціонованим та/чи надмірним споживанням алкоголю. Особливе місце в античному суспільстві посідає свідоме споживання рабів (Рим, сатурналії) та варварів (грецькі колонії Північного Причорномор'я). Цьому сприяло й порівняно дешеве вино, не обкладене надмірними податками, що вільно вироблялося в господарствах рабовласників для «внутрішнього» вжитку. Не надто дороге (оскільки не обкладене державними та/чи місцевими зборами) вино було ефективним засобом ведення работоргівлі. Германські племена за бочку італійського вина охоче віддавали раба.

Відтак продумана (з огляду на інтереси правлячої еліти Еллади та Риму) алкогольна політика сприяла утвердженню й збереженню рабовласницького ладу, виконувала роль своєрідного віртуального щита греко-римської цивілізації у її відносинах із варварами, які не той час не мали власного виноробства.

Ця ж практика свідомого споживання нібито неповноцінних тубільців поширена й у пізніші часи: при освоєнні Північної та Південної Америки європейськими колоністами, у російській колонізації Сибіру та Півночі тощо. На початку ХХ ст. на зміну їй приходить діаметрально протилежна політика законодавчого обмеження (і навіть прямої заборони) споживання народів, що перебувають на нижчих ступенях суспільного розвитку.

Перехід від станово-кастових форм держави і права до новітніх, нестанових супроводжувався загальною лібералізацією алкогольного законодавства в буржуазно-демократичних країнах, і, навпаки, збереженням та

навіть посиленням жорсткого державного втручання в ідеологічно акцентованих (ісламських, комуністичних, фашистських і напівфашистських) державних утвореннях.

6. Світовий досвід доводить, що чим багатший вибір алкогольної продукції, тим менше вживається міцних і низькоякісних напоїв, і, навпаки, підвищується споживання напоїв елітних і слабоградусних. Цим суттєво знижується ризик негативних наслідків, найперше отруєнь, виявів хуліганства та іншої асоціальної поведінки. В тривалій перспективі «перевід» основної маси населення на якісні та слабші напої дозволяє зменшити втрати від пияцтва в економіці, в галузі охорони здоров'я (алкоголізм, онкологія, серцево-судинні захворювання тощо), ефективніше запобігати нещасним випадкам, зокрема ДТП, і т. д. Зусилля державного регулювання виробництва та споживання алкоголю в сучасній Україні мають бути орієнтовані не на запровадження сухого закону, а на максимальне насичення ринку високоякісними і порівняно дорожчими напоями. З огляду на викладені міркування повинно формуватися й митне регулювання імпорту алкоголю.

Найефективнішими засобами обмеження «свободи» пияцтва в сучасних умовах стають адміністративні заборони. Йдеться насамперед про вікові обмеження для молоді. Вітчизняному законодавцю доцільно вивчити досвід окремих штатів США, де придбання та споживання алкоголю особами, молодшими за 21 рік, становить адміністративне правопорушення або тягне кримінальну відповідальність. Також держава має потурбуватися про максимальне скорочення точок роздрібного продажу алкоголю (поява покупця у такому місці не повинна залишатися непоміченою – не тільки для декласованих особистостей, а й відомих у місцевому соціумі людей, зокрема управлінців, лікарів, викладачів вишів, акторів, спортсменів тощо). Значний ефект дають також часові обмеження. Досвід засвідчує, що основна кількість «ситуативного» алкоголю розкупується у вечірні та нічні години, унаслідок чого зростають вияви хуліганства, випадки ДТП із тяжкими наслідками, насильства в родинному колі тощо. Доцільно, за прикладом скандинавських країн, адміністративно обмежити продаж алкогольних напоїв із 10 до 18 години у будні та заборонити у вихідні та святкові дні. Допустимо залишити змогу доступу до алкоголю в закладах громадського харчування за кількразово підвищеними цінами.

Сучасне українське законодавство невинувато ігнорує досвід зарубіжних країн, що поширює відповідальність за наслідки надмірного вживання алкоголю не лише на безпосереднього споживача, але й того, хто відкрив або полегшив йому доступ до спиртного: продавця крамниці роздрібною торгівлю, бармена, офіціанта тощо. Доцільно, за прикладом багатьох країн Європи і світу, встановити адміністративну, а у певних випадках – і кримінальну відповідальність, за продаж алкоголю повнолітній особі, яка завідомо для продавця перебуває у стані сп'яніння.

Для сучасної української дійсності важливим бачиться законодавче закріплення адміністративної і у певних випадках кримінальної відповідальності за протидію роботі державних інспекторів і контролерів з виявлення та документування порушень під час виробництва й гуртового збуту підакцизної алкогольної продукції. Потрібно вивчити й можливість звільнення від відповідальності порушників антиалкогольного законодавства, які допомагають наглядовим структурам виявити першопричини та масштаби порушень, і, можливо, навіть установлення певного для них заохочення – за участь у розкритті злочинних діянь, зокрема протизаконних схем ухилення від оподаткування.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Державна спиртова монополія в міжвоєнному СРСР та в Другій Речі Посполитій: порівняльно-правовий аналіз / В.В. Бойко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2012. – Вип. 4. – С. 3–11.

2. Алкогольна політика та антиалкогольне законодавство СРСР в 20-30 рр. ХХ ст. / В.В. Бойко // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – Спеціальний випуск. – № 5. – 2013. – С. 242–247.

3. Алкогольна політика та антиалкогольне законодавство при соціалізмі на пострадянському просторі (середина 1960-х рр. – початок ХХІ ст.) / В.В. Бойко // Південноукраїнський правничий часопис: Науковий журнал Одеського державного університету внутрішніх справ. – Одеса, 2013. – № 1. – С. 129–132.

4. Наиболее ранние попытки государственного правового регулирования производства сбыта и потребления алкогольных напитков. / В.В. Бойко // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов (Курск), 2013. – № 11(89). – С. 88–93.

5. Політика державно-правового регулювання виробництва та збуту алкогольних напоїв в Європейських державах доби феодалізму / В.В. Бойко // Збірник наукових праць «Держава і право». – К.: Інститут ім. В.М. Корецького, 2013. – № 63. – С. 59–66.

6. Законодавчі заборони та обмеження у сфері виробництва алкогольної продукції. Державна монополія та засоби її утворення / В.В. Бойко // «Проблеми державотворення та правотворення в Україні»: матеріали Всеукр. наук-практ. конф. – Львів: ЛьвДУВС, 2012. – С. 282–290.

7. Правове регулювання виробництва та споживання алкогольної продукції в станово-кастових суспільствах (Античний світ) / В.В. Бойко // «Компаративістські читання»: Міжнародна наукова конференція: 27-29 квітня 2012 року. – Львів: ЛьвДУВС, 2012. – С. 326 – 331.

8. Державно-спиртова монополія в міжвоєнному СРСР і другій Речі Посполитій. Порівняльно-правовий аналіз / В.В. Бойко // XXVII міжнародна історико-правова конференція, 21 – 23 вересня 2013 року. – Євпаторія, 2013. – С. 101 – 109.

9. Алкогольна політика та антиалкогольне законодавство при соціалізмі та пострадянському просторі (середина 1960 р. початку XXI ст.) / В.В. Бойко // «Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні»: тези звітної наук. конференція ад'юнктів аспірантів та здобувачів 27 вересня 2013 року. – Львів: ЛьвДУВС, 2013. – С. 13 – 22.

10. Алкогольна політика та антиалкогольне законодавство на пострадянському просторі / В.В. Бойко // «Філософські, теоретичні та методологічні проблеми юридичної науки в умовах євроінтеграції України», матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. 25 квітня 2014 р. – Львів: ЛьвДУВС, 2014. – С. 332 – 338.

АНОТАЦІЯ

Бойко В.В. Державно-правове регулювання виробництва, збуту і споживання алкоголю: історико-правове дослідження. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України. – Львів, 2015.

У дисертації узагальнено світовий досвід державно-правового регулювання ринку алкогольної продукції. Окреслено чотири основні моделі такого регулювання: 1. Невтручання держави, часто з тими чи іншими елементами заохочення виробника алкогольної продукції; 2. Державне регулювання (приватного) ринку виробництва і збуту алкоголю; 3. Державна монополія виробництва та/або збуту алкогольної продукції; 4. Сухий закон (у більш чи менш жорсткій формі); їх переваги та недоліки. Сформульовано концепцію принципової неможливості створення універсальної, придатної для всіх часів і народів моделі державно-правового регулювання виробництва, збуту і споживання алкоголю.

Запропоновано шляхи удосконалення вітчизняного фінансового (податкового), адміністративного та кримінального «алкогольного» законодавства з врахуванням світового та європейського досвіду.

Ключові слова: правове регулювання виробництва алкогольної продукції, правове регулювання збуту алкогольної продукції, сухий закон, адміністративна відповідальність за порушення алкогольного законодавства, кримінальна відповідальність за порушення алкогольного законодавства.

АННОТАЦИЯ

Бойко В.В. Государственно-правовое регулирование производства, сбыта и потребления алкоголя: историко-правовое исследование. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук за специальностью 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических учений. – Национальный университет «Львовская политехника» Министерства образования и науки Украины. – Львов, 2015.

В диссертации обобщен мировой опыт государственно-правового регулирования рынка алкогольной продукции. Очерчены четыре основные модели такого регулирования: 1. Невмешательство государства, часто с теми или иными средствами поощрения производителя и / или реализатора алкогольной продукции; 2. Государственное регулирование частного производства и сбыта алкоголя; 3. Государственная монополия производства и / или сбыта алкогольной продукции; 4. Сухой закон в более или менее жесткой формах; указаны их преимущества и недостатки. Сформулирована концепция принципиальной невозможности создания универсальной, пригодной для всех времен и народов модели государственно-правового регулирования производства, сбыта и потребления алкоголя.

Предложены пути усовершенствования украинского финансового (налогового), административного и уголовного алкогольного законодательства с учетом мирового и европейского опыта.

Ключевые слова: правовое регулирование производства алкогольной продукции, правовое регулирование сбыта алкогольной продукции, сухой закон, административная ответственность за нарушение «алкогольного» законодательства; уголовная ответственность за нарушение алкогольного законодательства.

SUMMARY

Boiko V. V. State-legal regulation of production, distribution and consumption of alcohol: historical-legal study – on the right of a manuscript.

Dissertation for obtaining a scientific degree of Candidate of Science in Law on the specialty 12.00.01 – theory and history of state and law; history of political and legal thought. National University «Lviv Polytechnic» Ministry of Education and Science of Ukraine. – Lviv, 2015.

The dissertation summarizes worldwide experience of the state-legal regulation of the alcoholic beverages turnover. Four basic models of such regulatory settlement are defined: 1. Non-interference of the state, often combined with certain stimulation of the producer and/or distributor of alcoholic beverages; 2. State regulation of private production and distribution of alcohol; 3. State

monopoly for production and/or distribution of alcoholic beverages; 4. Dry law in more or less strict forms; the advantages and disadvantages of each of the models are determined. The concept of fundamental impossibility to create a universal, applicable for all times and nations, model of production, distribution and consumption of alcoholic beverages is formulated.

The basic aims of state intervention into alcoholic beverages production and consumption sphere are defined: state budget revenue ensuring (with the income gained from wholesale and retail distribution of alcoholic beverages); public order and law enforcement (which are endangered by alcohol abuse); necessary labor discipline abidance, prevention of social discontent and spontaneous riots, protection of physical and mental health of citizens (the last is closely connected with the issues of civil morality). However, the specific methods and techniques of state policy differ, at that in relatively wide range. Even the strict dry law, passed in specific state, does not expel the aspiration to refill state budget with “alcoholic” sources, particularly through fines or property deductions applied to those, violating the anti-alcohol legislation.

The special attention is paid to historical experience of the states (Rzeczpospolita Polska, Russian Empire, USSR, interbellum Romania, Czechoslovakia) which in particular historic periods the territories of modern Ukraine belonged to.

The vectors of optimization for Ukrainian financial (tax), administrative and criminal legislation regulating alcohol turnover are proposed, taking into account the best world and European practices.

Key words: legal regulation of alcoholic beverages production, legal regulation of alcoholic beverages distribution, dry law, administrative liability for violation of legislation on alcohol turnover, criminal liability for violation of legislation on alcohol turnover.

Підписано до друку 21.09.2015 р.
Формат 60×84/16.
Папір друкарський. Ум. друк. арк. 0,9.
Зам. № 358. Наклад 100 пр.

Видавництво «ПАІС»
Реєстраційне свідоцтво ДК № 3173 від 23 квітня 2008 р.
вул. Гребінки 5, оф. 1, м. Львів, 79007
тел.: (032) 225-60-14, (032) 261-24-15
e-mail: pais@mail.lviv.ua; <http://www.pais.com.ua>